

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ З РІЗНИМ ПРОФЕСІЙНИМ ДОСВІДОМ

Макаренко П.В.*, Бєлотицька Т.В. **

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри прикладної психології ХНУВС,

** здобувач ХНУВС

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливе значення в загальному комплексі професійної підготовки працівника міліції має його психологічна готовність до застосування й використання табельної вогнепальної зброї. За оцінками фахівців, усе більше населення озброюється, всі частіше проти працівників міліції використовується вогнепальна зброя [1].

Одним із важливих аспектів даної проблеми є вивчення оцінки рівня тривожності працівників ОВС, пов'язаного з використанням вогнепальної зброї. Розуміння тривожності було внесено у психологію психоаналітиками й психіатрами. Багато представників психоаналізу розглядали тривожність як уроджену властивість особистості, як споконвічно властивий людині стан [7].

У психологічній літературі можна зустріти різні визначення поняття тривожності, хоча більшість дослідників сходяться у визнанні необхідності розглядати його диференційовано - як ситуативне явище і як особистісну характеристику з урахуванням перехідного стану і його динаміки.

Так, А.М. Парафіян указує, що тривожність - це "переживання емоційного дискомфорту, пов'язане з очікуванням неблагополуччя, з передчуттям небезпеки, що загрожує"[7]. Розрізняють тривожність як емоційний стан і як стійку властивість, рису особистості або темпераменту.

Сучасні дослідження тривожності спрямовані на розходження ситуативної тривожності, пов'язаної з конкретною зовнішньою ситуацією, і особистісної тривожності, що є

стабільною властивістю особистості, а також на розробку методів аналізу тривожності як результату взаємодії особистості та її оточення [7].

Аналіз літератури дозволяє розглядати тривожність із різних точок зору, що допускають твердження про те, що підвищена тривожність виникає й реалізується в результаті складної взаємодії когнітивних, афективних і поведінкових реакцій, провокованих при впливі на людину різних стресів.

Тривожність як риса особистості пов'язана з генетично детермінованими властивостями функціонуючого мозку людини, що спричиняються постійно підвищеним почуттям емоційного порушення, емоцій тривоги [2].

Проблема тривожності має і психофізіологічний аспект. Велика кількість авторів вважають, що тривога є складовою частиною стану сильної психічної напруги - "стресу". Вітчизняні психологи, що вивчали стан стресу, внесли в його визначення різні тлумачення.

При всіх розходженнях у тлумаченні розуміння "стресу", всі автори сходяться в тім, що стрес - це надмірна напруга нервової системи, що виникає в досить важких ситуаціях. Якщо стрес - це надмірна напруга нервової системи, то для тривожності така чинність напруги не характерна. Можна думати, що наявність тривоги у стані стресу пов'язана саме з очікуванням небезпеки або неприємності, з передчуттям його. Тому тривога може виникнути не прямо в ситуації стресу, а до настання цих станів, випереджати їх. Тривожність як стан і є очікування неблагополуччя. Однак тривога може бути різною залежно від того, від кого суб'єкт очікує неприємності: від себе (своїї неспроможності), від об'єктивних обставин або від інших людей.

Проблемі психологічної готовності до діяльності присвячені дослідження вітчизняних і закордонних психологів: А.Ц. Пуні, Е.Г. Козлова, В.А. Гаспаряна, М.А. Мазмазяна, Н.Д. Левитова, А.Р. Лурії, Е.П. Ільїна, В.Н. Пушкіна, Л.С. Нерсисяна, Г.М. Газаєвої, А.А. Ухтомського, М.И. Виноградової, Б.Ф. Ломова, П.А. Рудика, М.А. Котика, А.Д. Ганушкіна, В.Е. Єфімова, О.В. Тимченко, Б.І. Фурманца й ін. Але на цей час відсутні

практичні дослідження психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ України до застосування табельної вогнепальної зброї, які пов'язані з правовими аспектами правоохоронної діяльності.

Актуальність теми дослідження визначається недостатньою вивченістю змісту й структури психологічної готовності працівників ОВС до застосування табельної вогнепальної зброї, які пов'язані з правовими аспектами правоохоронної діяльності, її роль у професійному становленні працівників ОВС, а також умов і способів формування її під час професійної психологічної підготовки фахівця.

Об'єкт дослідження - особистість працівника ОВС.

Предмет дослідження - психологічні особливості працівників ОВС із різним досвідом оволодіння вогнепальною зброєю.

Мета дослідження - виявлення оцінки рівня реактивної й особистісної тривожності працівників ОВС із різним досвідом оволодіння вогнепальною зброєю.

Завдання дослідження:

- визначення рівня реактивної й особистісної тривожності у курсантів та практичних працівників ОВС та дослідження взаємозв'язку ефективності стрільби з рівнем тривожності у групах з різним досвідом оволодіння зброєю.

Методи дослідження: спостереження, тестування, методи статистичної обробки. Методика, застосована в дослідженні, - шкала самооцінки Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна.

Практичне значення отриманих результатів укладається:

- у можливості їхнього використання у професійній психологічній підготовці працівників органів внутрішніх справ України до застосування табельної вогнепальної зброї в екстремальних умовах.

Відповідно до мети нашого дослідження були сформовані групи дослідження. Дані групи виділялися за наявністю досвіду оволодіння зброєю. Курсанти від 1-го до 5-го курсу характеризуються різним досвідом оволодіння зброєю. Працівники ОВС не тільки мають досвід оволодіння зброєю, але й повинні бути

постійно психологічно готові до застосування його на практиці відповідно до правових аспектів його застосування. Таким чином, були сформовані 4 групи дослідження: перша становила 24 курсанти 5-го курсу, друга група складалася з 42 курсантів 1-го курсу, третя – 23 курсанти 3-го курсу ХНУВС, четверта група складалася із працівників ОВС – загальна кількість яких склала 22 особи.

Отримані в ході дослідження результати реактивної тривожності в осіб з різним досвідом оволодіння вогнепальною зброєю представлені в таблиці 1 та 2 і на рисунку 1.

Таблиця 1.

Виразність різних рівнів реактивної тривожності у групах з різним досвідом оволодіння зброєю (в %)

	1 курс (1 група)	3 курс (2 група)	5 курс (3 група)	Працівники ОВС (4 група)
Низький рівень	86,00	74,00	96,00	86,00
Середній рівень	14,00	26,00	4,00	14,00
Високий рівень	-	-	-	-

Таблиця 2.

Показники значимості частоти зустрічальності різних рівнів реактивної тривожності у групах з різним досвідом оволодіння зброєю

	ϕ 1-2	ϕ 1-3	ϕ 1-4	Φ 2-3	ϕ 2-4	ϕ 3-4
Низький рівень	1,17	1,42	0,00	2,29*	1,15	1,38
Середній рівень	1,17	1,42	0,00	2,28*	1,15	1,38
Високий рівень	-	-	-	-	-	-

* $p \leq 0,05$ ** $p \leq 0,01$ ϕ - кутовий коефіцієнт Фішера

З таблиць 1 - 2 ми бачимо, що найбільш часто у всіх групах зустрічається низький рівень реактивної тривожності, високий рівень реактивної тривожності в нашій вибірці взагалі не представлений. Тим часом можемо відзначити, що низький рівень реактивної тривожності все-таки більш часто зустрічається в 5-го курсу (96%) і менш часто - в 3-го курсу (74%). За даними показниками отримані значущі розходження ($\phi = 2,29$ $p \leq 0,05$).

Таким чином, п'ятикурсники найменш тривожні (РТ) у зв'язку з тим, що вони демонструють найбільший контроль, принаймні на усвідомленому рівні над своїми емоційними проявами.

У працівників ОВС більше виражена автоматизація контролю (зниження усвідомленості) і у зв'язку із цим ледве більше часті прояви реактивної тривожності. Першокурсники мають невеликий досвід негативних подій, тому в них реактивна тривожність не висока. До 3-го курсу такий досвід накопичується, а досвід контролю над своїм поведінням ще недостатній, що й позначається на підвищенні рівня реактивної тривожності.

Отримані в ході дослідження результати особистісної тривожності в осіб з різним досвідом оволодіння вогнепальною зброєю представлені в таблиці 3 та 4 і на рисунку 1.

Таблиця 3.

Частота зустрічальності різних рівнів особистісної тривожності у групах з різним досвідом оволодіння зброєю (в %)

	1 курс (1група)	3 курс (2група)	5 курс (3група)	Працівники ОВС (4 група)
Низький рівень	37,00	26,00	17,00	32,00
Середній рівень	48,00	65,00	71,00	64,00
Високий рівень	15,00	9,00	12,00	4,00

Таблиця 4.

Показники значимості частоти зустрічальності різних рівнів особистісної тривожності у групах з різним досвідом оволодіння зброєю

	φ 1-2	φ 1-3	φ 1-4	Φ 2-3	φ 2-4	φ 3-4
Низький рівень	0,92	1,78*	0,40	0,75	0,50	1,34
Середній рівень	1,32	1,84*	1,23	0,44	0,07	0,57
Високий рівень	0,72	0,34	1,49	0,3	0,78	1,15

* $p \leq 0,05$ ** $p \leq 0,01$ φ - кутовий коефіцієнт Фішера

З таблиць 3 і 4 бачимо, що для всіх груп найбільш часто зустрічається середній рівень особистісної тривожності, трохи рідше - низький рівень і дуже рідко у всіх групах - високий рівень особистісної тривожності. Це пов'язано з тим, що практичні працівники ОВС, у тому числі й майбутні працівники (курсанти ХНУВС) передбачають небезпечні ситуації й потенційно готові до них.

Тим часом відзначимо, що найбільш часто зустрічається середній рівень особистісної тривожності у п'ятикурсників (71%), а найменш часто - у першокурсників (48%) – за даними показниками отримані значущі розходження ($\phi = 1,84$ $p \leq 0,05$). Також відзначимо, що низький рівень особистісної тривожності значно частіше зустрічається в 1-го курсу (37%), ніж в 5-го (17%), значущість розходжень $\phi = 1,78$ $p \leq 0,05$.

Таким чином, можна припустити, що п'ятикурсники більш диференційовано ставляться до навколишнього середовища й тому виділяють більшу кількість потенційно небезпечних об'єктів. Першокурсники і третьокурсники мають менш диференційований образ навколишнього світу, тому що мають малий досвід взаємодії з ним. А в працівників ОВС відбувається укрупнення одиниць аналізу навколишнього світу й відповідно зменшується кількість об'єктів, що викликають тривогу.

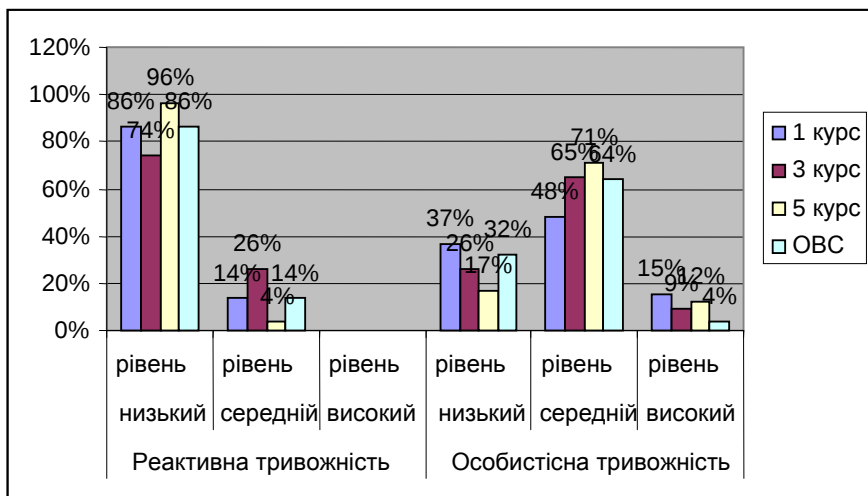

Рис. 1 – Частота зустрічі різних рівнів тривожності у групах з різним досвідом оволодіння вогнепальною зброєю

Таким чином, можна зробити висновок, що тривожність (реактивна й особистісна) по - різному пов'язана з досвідом.

Якщо особистісна тривожність (ЛТ) у працівників ОВС незалежно від досвіду застосування зброї досить висока, то тривожність реактивна дуже низька, що може бути пов'язано з особливостями їхньої діяльності і вмінням контролювати своє поведіння (РТ).

Дані особливості мають свою динаміку: так найменший рівень ЛТ і РТ у нас представлений у першокурсників, що пов'язано з їхнім малим досвідом негативних переживань. Найбільш високий показник ЛТ представлений в 5-го курсу, як і найбільш низький показник РТ, що може бути пов'язано з більш високою диференціацією їхніх подань про навколишній світ (впливає на ЛТ) і більш високою усвідомленістю свого поведіння й контролю над ним (РТ). У працівників ОВС показники ЛТ трохи знижені в порівнянні з 5-им курсом, а показники РТ трохи підвищені. Ми припускаємо, що це

пов'язано з автоматизацією контролю й укрупненням одиниць аналізу навколишнього світу.

Отримані в ході дослідження результати взаємозв'язку ефективності стрільби із тривожністю у групах з різним ступенем сформованості навички володіння вогнепальною зброєю представлені в таблицях 5 та 6.

Таблиця 5.

Показники взаємозв'язку ефективності стрільби із тривожністю у групах з різним ступенем сформованості навички володіння зброєю

	1 курс (1 група)	3 курс (2 група)	5 курс (3 група)	Співробітники ОВС (4 група)
Особистісна тривожність/ ефективність стрільби	- 0,07	0,08	0,32	- 0,11
Реактивна тривожність/ ефективність стрільби	- 0,39*	0,009	0,49*	- 0,002

* $p \leq 0,05$ по r - критерії Пірсона

Таблиця 6.

Показник значущості розходжень тісноти взаємозв'язку між тривожністю й ефективністю стрільби в досліджених групах

	Z 1-2	Z 1-3	Z 1-4	Z 2-3	Z 2-4	Z 3-4
Особистісна тривожність/ ефективність стрільби	- 0,54	-1,44	0,14	- 0,77	0,59	1,36
Реактивна тривожність/ ефективність стрільби	- 1,45	-3,25**	- 1,39	- 1,54	0,03	1,55

* $p \leq 0,05$ ** $p \leq 0,01$ за Z- критерієм

З таблиць 5 і 6 видно, що за ступенем взаємозв'язку ефективності стрільби й особистісної тривожності значущих розходжень між досліджуваними групами встановлено не було.

Значущі розходження були отримані за показником взаємозв'язку ефективності стрільби й реактивної тривожності між 1-им і 5-им курсом ($Z = - 3,25$, $p \leq 0,01$), на відміну від інших груп.

Таким чином, ми бачимо, що особистісна тривожність не пов'язана з ефективністю стрільби. Проте ситуація стрільби для п'ятикурсників є значущою й особисто керованою, а для першокурсників - не значимою, що пов'язано з малим досвідом негативних переживань. Оскільки для працівників ОВС дана діяльність стала автоматичною й ситуація стрільби не є стресовою, то й зв'язку тривожності з ефективністю стрільби не спостерігається. У третього курсу це пов'язано з моментом їх професійного становлення.

Висновок. Проведене дослідження показало, що у всіх групах досліджених спостерігається взаємозв'язок між особистісною й реактивною тривожністю, й вона є значущою. При аналізі групи працівників ОВС ми помітили значне зниження взаємозв'язку між вивченими показниками. Такий розкид даних можна пояснити наявністю досвіду оволодіння вогнепальною зброєю. Тобто для першокурсників поки ситуація стрільби не є значущою, тому що вони тільки починають застосовувати отримані знання на практиці. Що стосується третьокурсників, то для них, скоріше за все, характерна якась незадоволеність діяльністю, тому що теоретична підготовка досить велика, а практики оволодіння не вистачає, і так само вони поки не вміють достатньою мірою стабілізувати свій психічний стан. Для п'ятикурсників ситуація стрільби стала більш звичною, але, незважаючи на те, що вони навчилися, принаймні, на усвідомлюваному рівні контролювати свій психічний стан і можливі прояви, вони у більшості своїй ще не готові (психологічно) до професійної діяльності. Що стосується працівників ОВС, то для них ситуація стрільби не є екстремальною, їхні дії досягли автоматизму.

Література

1. Агафонов Ю.А. и соавт. Психология и педагогика в деятельности сотрудников органов внутренних дел: Учебно-практическое пособие. -Краснодар: КЮИ МВД РФ. – 1996. - 197 с.
2. Аракелов Н.Е., Лысенко Е.Е. Психофизиологический метод оценки тревожности // Психологический журнал - 1997 - №2 - с. 34-38
3. Аракелов Н., Шишкова Н. Тревожность: методы ее диагностики и коррекции // Вестник МУ, сер. Психология - 1998 - №1 - с. 18
4. Беседин А.Н., Липатов И.И., Тимченко А.В., Шапарь В.Б. Книга практического психолога. Х.:РИП «Оригинал» Фирма «Фортуна». – 1996. – 638 с.
5. Буданов А.В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел. М.- Академия МВД России. - 1997.–120 с.
6. Психология. Словарь / Под ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Политиздат, 1990 - 494 с.
7. Психология. Учебник. - М.: "Проспект", 1998. - 291-294 с.